

Eugeniusz Sakowicz

„Al-Kindī i początki filozofii w świecie islamu”, Tomasz Stefaniuk, Lublin 2013 : [recenzja]

Nurt SVD 50/1 (139), 323-326

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja

Tomasz Stefaniuk, *Al-Kindī i początki filozofii w świecie islamu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2013, 372 s. ISBN 978-83-778434-8-2

Eugeniusz Sakowicz

eugeniusz.sakowicz@wp.pl

Tomasz Stefaniuk jest pracownikiem naukowym w Zakładzie Historii Filozofii Nowożytnej w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Od szeregu lat prowadzi prace badawcze z zakresu filozofii islamskiej. Nadto zainteresowany jest historią nauki i cywilizacji islamu. Jest także znawcą nowożytnej filozofii europejskiej, również filozofii rosyjskiej. Opublikował szereg artykułów naukowych i popularnonaukowych o islamie, w tym opracowań filozoficznych. Wśród podjętych tematów znalazły się m.in. takie, które dotyczą aksjologii islamu, tzw. polskiego islamu, dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego, dylematów pokoju, demokracji według tradycji islamskiej. T. Stefaniuk analizował też tematy aktualne i trudne, np. kwestie kreacjonizmu oraz emanacjonizmu w świetle filozofii islamskiej czy problematykę relacji islam – agnostycyzm.

Przedmiotem zainteresowania T. Stefaniuka były wybitne postaci z dziejów filozofii i nauki islamskiej (Awicenna, Al-Farabi, Al-Kindī, ale też Harun Yahya – współczesny turecki pisarz, propagator islamskiego kreacjonizmu). W tych badaniach Stefaniuk skupiał się „na początkach”. Dzięki koncentracji na zjawisku genezy jego opracowania nabrały szczególnego waloru. Ponadto ogłosił drukiem teksty, które zapowiadały genezę recenzowanego dzieła. Są to m.in. artykuły: *Al-Kindī i początki arabskiej terminologii filozoficznej* („Idea. Studia nad Strukturą i Rozwojem Pojęć Filozoficznych”, t. 22, 2010, s. 17-34), *Al-Farabi i początki filozofii politycznej w świecie islamu* ([w:] S. Chazbijewicz i in. (red.), *Nowoczesność, Europa, Islam. Religia a dylematy obywatelstwa i wykluczenia*, Wrocław 2012, s. 21-36). Książka *Al-Kindī i początki filozofii w świecie islamu* przedstawiona została jako rozprawa habilitacyjna.

Żyjący w IX wieku Al-Kindī, „filozof Arabów” (arab. *faylasuf al-'arab*), nazywany w kręgu kultury chrześcijańskiej Alkindusem, stoi u początku filozofii islamskiej. Odegrał on fundamentalną rolę w ruchu tłumaczeniowym, który uczonym muzułmańskim IX wieku (i wieków kolejnych) dał sposobność zapoznania się z dorobkiem filozofów starożytnych: Sokratesa, Platona, Arystotelesa. Autor prezentuje oryginalne koncepcje Al-Kindiego powstałe pod wpływem inspiracji platońskich oraz arystotelesowskich. Dzięki pracom arabskiego filozofa świat islamu zainteresował się metafizyką, teorią wiedzy, a także teorią intelektu, co więcej – filozoficzną nauką o duszy, czyli dzisiejszą psychologią. Al-Kindī ma znaczny wkład w opracowanie podstaw arabskiej terminologii filozoficznej i naukowej.

Książka *Al-Kindī i początki filozofii w świecie islamu* jest oryginalnym i wyjątkowym dziełem w polskiej literaturze przedmiotu. Po raz pierwszy omawia – w ramach uprawianej w Polsce historii filozofii – początki filozofii islamskiej, nierozzerwalnie związanej z poglądami pierwszego islamskiego (a jednocześnie arabskiego) filozofa Al-Kindiego. Autor recenzowanej pozycji przeprowadził analizę zachowanych w języku arabskim tekstów źródłowych, nieznanych nauce polskiej. Odwoływał się także do najcenniejszych opracowań uczonych świata Zachodu, prowadzących badania nad początkami filozofii islamskiej oraz zgłębiających myśl Al-Kindiego (P. Adamson, A.L. Ivry), jak również arabskich (Abu Rida, M. Sharif).

Życie i dzieło Al-Kindiego (w przeciwieństwie do Awicenny, Awerroesa, Al-Ghazalego, Ibn Chalduna) jest w Polsce nieznane. Być może ta nieznajomość Al-Kindiego (nie tylko w Polsce) wiąże się z prostym faktem, że „nie pozostawił [on] po sobie ani szkoły, ani też wybitnych uczniów” (s. 103).

Na temat Al-Kindiego w XX wieku pisali: W. Heinrich, K. Mering, A. Mrozek, a także W. Tatarkiewicz. Autorzy ci powtarzali wnioski z prac filozofów Zachodu bądź też – jak uważa T. Stefaniuk – wprowadzali dezinformację, głównie terminologiczną. Niektórzy polscy filozofowie przywoływali dzieła Al-Kindiego. Były to jednak łacińskie przekłady Alkindusa, a nie oryginalne prace arabskie. W związku z tym polscy badacze znali jedynie *De intellectu* oraz *De Quinque essentis*, a przecież – jak podkreśla autor recenzowanej książki – zachowanych jest ponad 20 dzieł w języku arabskim. Rozprawa T. Stefaniuka ma zatem również walor historyczny. Autor, jako pierwszy Polak, zbadał myśl Al-Kindiego u źródeł – studiując jego oryginalne prace.

Recenzowana pozycja składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej z nich, *Początki filozofii w świecie islamu* (s. 17-132), T. Stefaniuk

skoncentrował się na ocenie adekwatności pojęć: „filozofia arabska” – „filozofia islamska”. W polskiej literaturze przedmiotu kwestia ta nie była dotychczas satysfakcjonująco przebadana. Autor wykazał się tu dużymi kompetencjami jako metodolog. Precyzyjnie ukazał zakres znaczeniowy oraz ocenił zasadność nie tylko powyższych, ale też i innych pojęć. Pierwsza część dzieła traktuje także o odniesieniu islamu (Koranu i hadisów) do zdobywania wiedzy, szerzenia nauki, czyli – mówiąc współczesnym językiem – do edukacji i oświaty. To właśnie święta księga islamu – Koran, a także przekazy tradycji – hadisy, leżą u podstaw szacunku islamu do zdobywania wiedzy oraz wielkiego respektu do rzeczywistości objętej słowem „pedagogika”. Podstawowe źródła islamu przyczyniły się też do powstania odpowiedniego klimatu intelektualnego – jak pisze T. Stefaniuk – w którym zainicjowane zostały prace translatorskie, owocujące transmisją myśli filozoficznej świata starożytnego do świata islamu. Fakt ten zainicjował filozofię islamską. Ta interakcja dorobku myśli, zrodzonej w różnych kręgach kulturowych, jest znakomitą przykładem tego, co dziś nazywamy interkulturowością. Al-Kindi stanowi przykład uczonego ceniącego prawdę, gdziekolwiek by były jej źródła.

W pierwszej części dzieła zaprezentowana została biografia i dorobek naukowy Al-Kindiego. Autor wskazał nań nie tylko jako na wybitnego filozofa, ale też matematyka, praktyka (lekarza) i teoretyka medycyny, przyrodnik, a nawet kryptologa. Al-Kindi interesował się też statyką, fizyką, zoologią, klimatologią, geografią. Był polihistorem, czyli osobą posiadającą rozległą wiedzę z różnych dziedzin nauki i życia.

Autor recenzowanej pracy podjął refleksję na temat genezy arabskiej terminologii filozoficznej i naukowej. Rozwój języka arabskiego powiązał z kształtującą się myślą filozoficzną. Uformowanie islamskiej terminologii filozoficznej uwarunkowane było źródłami religijnymi oraz źródłami obcymi dla ówczesnej cywilizacji muzułmańskiej. Al-Kindi jako pierwszy filozof świata islamu podjął trud opracowania arabskiej terminologii naukowej i filozoficznej (por. s. 137).

W części drugiej, *Poglądy filozoficzne Al-Kindiego* (s. 133-342), autor przedstawił filozofię Al-Kindiego na podstawie różnych jego prac. Wskazał na wielki wkład (zapoznany nie tylko w polskiej historii filozofii) tego uczonego w rozwój myśli filozoficznej w ogóle, a filozofii muzułmańskiej w szczególności. Można rzec, iż jego osiągnięcia mają walor leksykograficzny (encyklopedyczny). Z tej racji Al-Kindi uchodzi za pierwszego arabskiego leksykografa i encyklopedystę.

Recenzowane dzieło zawiera też bibliografię, aneksy streszczenie w języku angielskim oraz indeks osób.

T. Stefaniuk nie tylko przedstawił światopogląd Al-Kindiego, lecz także dostrzegł w nim żarliwego obrońcę i propagatora filozofii. Autor przeprowadził analizę poglądów arabskiego filozofa z zakresu metafizyki i epistemologii. Wskazał na przekonania Al-Kindiego dotyczące aktualnych (nie tylko w IX wieku) tematów (np. relacji między nauką a wiedzą objawioną). Jako „psycholog” zajmował się Al-Kindi zmysłami wewnętrznymi człowieka (wyobraźnią i pamięcią). Rozwazał koncepcję Prawdziwego Jedna (względnie: Prawdziwie Jednego; arab. *al-wahid al-haqq*), utożsamianego przezeń z Bogiem. Właśnie owo Prawdziwe Jedno jest przyczyną (początkiem) powstania świata, który otacza człowieka. Jako byt wieczny i absolutnie doskonały oddziałuje na świat na różne sposoby. Co więcej, Bóg jako Jedyny i Jeden znajduje się u początku wszelkiej ludzkiej jedności, ale też wielości. Al-Kindi – zauważa autor omawianej książki – „usiłował (...) pogodzić (...) trzy koncepcje Boga: arystotelesowską, neoplatońską oraz kreacjonistyczną, islamską” (s. 261). T. Stefaniuk omówił nadto Al-Kindiego filozoficzną naukę o duszy (wspomnianą wyżej psychologię), a także teorię intelektu oraz etykę.

Dzieło jest cennym studium. Bardzo wysoko należy ocenić jego wymiar merytoryczny. T. Stefaniuk napisał je poprawnym, zrozumiałym, logicznym językiem. Podane przezeń definicje, określenia i nazwy są poprawne. Autor wykazał się przy tym doskonałą znajomością tematu. Już na etapie przygotowawczym dokonał wielkiego dzieła translatorskiego, ponieważ, opracowując myśl filozoficzną Al-Kindiego, sam przekładał jego dzieła. Komentarze czy wyjaśnienia wprowadzane w cytatach są świadectwem kompetencji T. Stefaniuka jako badacza myśli filozoficznej islamu. W swojej pracy podejmował też zasadną krytykę błędnych interpretacji (upowszechnianych w polskiej literaturze przedmiotu) myśli filozoficznej islamu oraz kulturowego dziedzictwa Arabów.

Z całym przekonaniem stwierdzam, iż T. Stefaniuk jest jednym z najwybitniejszych w Polsce badaczy myśli filozoficznej świata islamu oraz największym znawcą filozofii Al-Kindiego, o czym świadczą rekomendowane dzieło pt. *Al-Kindi i początki filozofii w świecie islamu*.